

Yahya İbn Adî, Tehzîbü'l-Ahlâk: Ahlâk Eğitimi (Metin-Çeviri)

Çev. Harun KUŞLU, Ed. İlhan KUTLUER,

İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013. LVI+109 s.

Hülya GÖNDEŞ¹

Değerlendireceğimiz eser, Yahya ibn Adî'nin (ö. 974) ahlâk felsefesine dair klasik eserinin metin, Türkçe çevirisi ve giriş yazısından oluşmaktadır. Giriş kısmında yazar ilk bölümde Yahya ibn Adî'nin hayatı ve kişiliğini, ikinci bölümde onun ahlâk hakkındaki eserlerini ve Tehzîbü'l-Ahlâk'ını ele almakta, son bölümde ise İbn Adî'nin ahlâk felsefesini değerlendirmektedir. Bu bağlamda ahlâkın (huyların) birbirinden farklı olmasını zorunlu kılan neden olarak nefsin güçlerinden, iyi ve kötü huylardan, ahlâkî güzelliklerin alışkanlık kazanarak elde edilmesinden ve son olarak insanın yetkinliğe ulaşmasından söz edilmektedir.

İkinci kısımda ise Yahya ibn Adî'nin metninin başlangıç cümlesi, eseri yazma amacını dört sebeple açıklar. İlki, yetkinliğe ulaşma isteğinde bulunan fakat ilerleyeceği aşamalardan bihaber olan ve korunmak istediği çirkinlikleri ayırt etmekte zorlananlara yardımcı olmaktır. Bu sebeple ahlâkın nedeninin ne olduğunu, kaç tür ve kaç kısmının olduğunu açıklamaktadır. İkincisi, kötü alışkanlıklara aşına olan kişinin hidayet bulması için güzel ahlâk türlerini onları kazanmanın, kötü ahlâktan da sakınmanın yollarını göstermektir. Üçüncü olarak, yetkinliğe ulaştığını düşündüğü halde kusurlarının kendisini kuşattığı ve bunu fark etmemiş olan kişilerin doğru yolu bulma ihtimallerinden bahsetmektedir. Son sebep ise, yetkinliğe ulaşan kişinin hayatını aynı şekilde sürdürebilmesi ve bu yolda devam etmesi için teşviklerdir (s. 4-8).

Düşünür eserinde ahlâkî şöyle tarif etmiştir; “insanın düşünüp tetkik etmeden kendisiyle fiillerini ortaya koyduğu, nefsin bir halidir. Bundan dolayı fiillerin ahlâkî erdem niteliğini kazanabilmesi için, insanın fiillerini içselleştirmesi ve bu fiilleri bir tür alışkanlık olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir”. Yazar,

---

¹ Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, 4. Sınıf öğrencisi.

ahlâkın birbirinden farklı oluşunu zorunlu kılan şeyin nefis olduğunu belirtir. Nefsin güçlerini de Platoncu nefis taksimine bağlı kalarak üç kısma ayırmaktadır. Şehevî nefis, gazabî nefis, natîk nefis. Yahya ibn Adî'ye göre ahlâk (huylar) bu güçlerden meydana gelir. Huyların bir kısmı bu güçlerin sadece birine özgü, bir kısmında iki güç birden ortak ve bir kısmında da her üç güç ortak bulunmaktadır. Bu güçlerden bazısı insan ve onun dışındaki diğer tüm canlılar için ortak olduğu gibi bazısı da yalnızca insanda bulunur (s. 8-14).

Yahya ibn Adî'nin ahlâk eğitimi hakkında söylemiş olduğu şeyler ilk etapta bir Müslüman düşünür izlenimi vermiş olsa da kitabın bazı bölümlerinde İslam'a uymayan görüşlerle karşılaşmak mümkündür. Mesela; filozof eserinde insanların, fitratını güzel ahlâk ve kötü ahlâk şeklinde iki kısma ayırır. İnsanların çoğunun kötü ahlâk üzerinde olduğunu, iyi ahlâk üzerine doğan insanların çok az bulunduğunu söylemektedir. Mütercime göre, filozofun böyle düşünmesinin sebebi, Hıristiyanlıktaki ilk günah anlayışından kaynaklanıyor gibi gözükmektedir (s. XLIII).

Yahya ibn Adî eserin devamında iyi huylar, kötü huylar ve hem fazilet hem rezilet olan huyları açıklamaktadır. Bunların içerisine hangi huyların girdiğini ve bu huyların özelliklerini eserde belirtmektedir. İyi huylar; iffet, kanaat, kötülükten korunma, yumuşak huyluluk, sevgi, ağırbaşlılık, merhamet, vefa, emanete riayet etme, sır tutmak, tevazu, güler yüzlü olmak, doğru sözlülük, iyi niyetli olmak, cömertlik, yiğitlik, iyilikte yarışma, zorluklara sabır, yüce gayelilik ve adalet şeklindedir. Kötü huylar; iffetsizlik, aç gözlülük, bayağılık, saldırganlık, ciddiyetsizlik, aşk, merhametsizlik, vefasızlık, hıyanet, sırrı ifşa etmek, büyülenme, asık suratlı olmak, yalancılık, kötü niyetli olmak, cimrilik, korkaklık, haset, sıkıntılar karşısında aşırı kaygı, düşük gayelilik, zulüm şeklindedir. Hem fazilet hem rezilet olan huylar ise; onurlandırılmayı sevmek, süslenmeyi sevmek, övgüye karşılık vermek ve zühd olarak ifade edilmiştir (s. 26-50). Filozofun bu ahlâkî (huylar) erdemlerin eylem olmak bakımından aynı olduğunu, eylemin gerçekleştiği nesne olmak bakımından eylemlerin nesnesine göre hem fazilet hem rezilet olabileceğini söylemesi onu bu alanda özgün kılar.

Konuyu biraz daha açacak olursak; yazar gençler ve çocuklar için, fazilet ve rezilet olan kısımda onurlandırılmayı sevmenin güzel olduğunu, diğer insanlar için ise kibire sebebiyet verebileceğinden çirkin bir davranış olduğunu dile ge-

tirmektedir. Süslenmeyi sevmenin ise; hükümdarlar, seçkin kişiler, gençler, zarif kimseler ve kadınlar için güzel; rahipler, zahitler, yaşlılar, ilim ehli olanlar ve dini liderler için de olumsuz olabileceği düşüncesi ile kötü olduğunu belirtmektedir (s. 48-50). Süslenme konusunda dini liderler vb. insanların süslenmemesi gerektiğini bunların onlar için kötü davranışlar içerisine girdiğini söylemek kanaatimizce doğru değildir. Zira bu kişiler insanlar üzerinde büyük etkiye sahiptir. Değişen günümüz dünyasında sosyal alanda etkin olan bu kimselerin kılık kıyafet dâhil olmak üzere insanlara her şekilde örnek olmaları gerekir. Günümüzde din adamların sosyal hayattaki etkinliği dikkate alınarak bu görüşün bugün açısından işlevinin yeniden gözden geçirilmesi gerekir.

Yahya ibn Adî eserinin iyi ve kötü huyları ele aldığı üçüncü bölümünde, ahlâki tanımlar yaparken önemli davranış analizlerinde bulunmuştur. Bu önemlidir, çünkü ahlâki eserlerin büyük kısmında ahlâki tanımlar yapılmamıştır. Ayrıca yazar ahlâk konusunda bir derecelendirmeye gitmiş ve ahlâki bölümlere ayırmıştır. Yahya ibn Adî, büyük ihtimalle Galen'den etkilenerek iyi tabiatlı insanların kötüleşmeyeceği gibi kötü tabiatlı insanların da düzelmesinin imkânsız olduğunu belirtmiştir. Fakat genel olarak insanları bu şekilde değerlendirecek olursak, ahlâki eğitimin insanın üzerindeki etkisinden söz etmemiz mümkün olmaz ancak buna rağmen eserde büyük ölçüde ahlâk eğitiminden bahsetmektedir.

Sonuç olarak eserde geçen ahlâki tanımlar herkes tarafından anlaşılır şekildedir ve genel olarak, eserin teorik yönü kadar, pratik yönü de ağır basmaktadır. Filozof ahlâki (huylar) erdemlerin teorik tanımlarının akabinde onların nasıl kazanılabileceğine de değinmiştir. Yine aynı şekilde erdemsizlik olarak nitelenen huyların teorik tanımının akabinde bu huylara sahip kimselerin bunlardan nasıl kurtulabileceğinden söz etmiştir. Fakat filozofun iyi ve kötü fitratlı insanlar şeklinde insanları ikiye ayırması, iyi fiilleri kazanmayı ve kötü fiillerden kurtulmayı imkânsız kılar. Çünkü bu düşünceye göre iyi fitratlı insanlar asla kötülüğü kabul etmezler ve huylarında bir değişim meydana gelmez. Kötü fitratlı insanlar da aynı şekilde asla iyiliği kabul etmezler kötülükten kurtulamazlar. Eserin bütününde ise kişinin kendisini iyi huyları kazanmak kötü huylardan sakınmak konusunda nasıl eğiteceğinden bahsetmesi bu bağlamda bir çelişki olarak görülebilir. Nitekim fitratların değişmezliği savunulurken başka bir taraftan fitrata özgü huyların eğitimle değiştirilebileceğini iddia etmek tutarsızlıktır.

Tüm bunların dışında eserde hem fazilet hem rezilet olarak nitelenebilecek huylardan söz edilmektedir. Pratik durumları da dikkate alan bir yaklaşımla bu huyların fazilet veya rezilet oluşuna karar verilir. Bu bakış açısıyla filozof ahlâk (huylar) felsefesi alanında iyi ve kötü huylar kategorisine bir yenisini daha ekler ve bu huyların bazıları için bir orta yol tutulabileceğini gösterir.

Filozof eserinde yukarıda zikredilen konuları edebi bir üslup kullanarak anlattığından, aynı anlama gelen farklı kelimeler sıkça kullanılmıştır. Bu durum, metnin tercümesi açısından zorlayıcı bir durum olsa da çevirmen başarılı bir şekilde iki dil arasındaki uyumu yakalamıştır.

Fecru'l İslam

Ahmed Emin,

Daru'l Kitab el-Arabî, Beyrut, 1969, 303 s.

Mustafa ÖZKAN²

Fecru'l İslam adlı eser Arapça olup Ahmet Serdaroğlu tarafından Türkçeye tercüme edilmiş ve 1976 yılında Kılıç kitabevi tarafından Ankara'da basılmıştır. Bu yazı hazırlanırken Türkçesinden faydalanılmıştır. Eser yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm; Cahiliye Devrinde Araplar (1 – 50), ikinci bölüm; İslamiyet (69 – 84), üçüncü bölüm; Farslar ve Etkileri (98 – 113), dördüncü bölüm; Yunan ve Romalıların Etkileri (12 – 135), beşinci bölüm; Hicretin İlk Yüzyılında İlmî Hareket, Vasıfları, Merkezleri (140 – 170) altıncı bölüm; Dini Alanda Yapılanlar Hakkında Tafsili Bilgiler (195 – 225) yedinci bölüm; Dine Dayanan Fırkalar. Halifelik Hakkında Bir Söz. Halifeliğin Bu Fırkalardan Birçoğunun Kuruluşunda Temel Teşkil Etmiş Olduğu şeklinde başlıklandırılmıştır.

Müellif eserine başlarken Arap coğrafyasının özelliklerini açıklamaktadır. Coğrafya içerisindeki çöl isimlerini, şehirleri, yetişen bitkileri, şehirlerin konumlarını vermektedir. Arapların soyları konusunda müellif, her ne kadar nesab alimlerinin aktardığı şekilde rivayetleri aktarmış olsa da bu durumun şüp-

---

² İstanbul Üniversitesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.